

úttal, hogy hasonló bíráló ellenőrzés szükséges a költő más életszakaszainak anyagában is, mielőtt végleges életrajzához fogoznánk.

Annál furcsább, hogy a munkának éppen Nagyváradról jövő visszhangja (A gyarapodó Ady-Múzeumban. Utunk, 1957. febr. 16.) „kétes értékű ajándéknak” mondja a váradí Ady-Múzeumnak megküldött könyvet. A cikk írója, Simon Magda a lokálpatrióta érzékenységgel utasítja vissza Hegedűsnek „minden jobban tudó” helyreigazításait, és tiltakozik „a különösen bántó és minden kegyeletet nélkülöző, személyeskedő, sőt egyenesen rágalmozó, halottgyalázó” hang ellen, amelyen Hegedűs az Ady körüli asszonyokról, elsősorban Lédáról ír, s adatait pletykáknak minősíti. Vitának természetesen mindenkor helye és joga van, kíváncsiak vagyunk tehát, hogy Hegedűs könyvének tényszerű, egykorú újságzövegekkel, okiratokkal és levelekkel támogatott adatai ellenében mit fog bizonyítani a bejelentett cáfolat.

Ha a bírálat azt mondaná, hogy Hegedűsnek a nem teljes bizonyító értékű adatokra épülő következtetései néha vitathatók, vagy itt-ott talán önkényeseknek látszanak, egyetlennek vele. Azt, hogy szinte mindenkit

helyreigazít, aki eddig Adyról írt Váradal kapcsolatban, talán fölényességnek érzi egyik-másik olvasó, de ez alaki vagy modorbeli kérdés, hiszen a szerzőnek az eddigi források bírálata volt a célja, és állításai sohasem általános kijelentések; mögöttük mindig bizonyítékok, érvek állnak. Szintén alaki szempontból tehetnénk csak szót a könyv helyenkénti terjengősségéről, csapongó előadásmódjáról, „újságíró” hangját, amelyen némi tömörítéssel és stilizálással könnyen segíteni lehetett volna. Magát a módszert, a filológusnak is becsületére való józan kritikai érzéket, amely csak a kétségtelen adatokat ismeri el, a felkutatásukban kifejtett szívósságot, ötletességet és alaposágot csak dicséret illeti. Sajnáljuk, hogy Ady váradí magánélete, éjszakái és szerelmei, a Rienzi-viszony és Mihályi Rozália végzetes csókja homályban maradnak a Léda-szerelmem villámfénye mögött. Reméljük, hogy Hegedűs később új munkájában ezekre is fény derül.

Az Ady-kutatás is örömmel és köszönettel fogadhatja, hogy az egykorú váradí viszonyok közt teljesen otthonos kortárs vállalta és megkezdte a költő egyik legfontosabb életszakaszának kritikai feltárását.

Kovalovszky Miklós

RÓNAY GYÖRGY: A FRANCIA RENESZÁNSZ KÖLTŐI

(Magvető, Bp. 1956)

Rónay György az *Új francia költők* (Révai, 1947) után ismét tudomány és művészet hasonló remekével lepté meg irodalmunkat. A kötet tanulmány, műfordítások és jegyzetek útján ismerteti meg a XVI. sz. francia költészetével. Nemrég Alain Bosquet adott ki ilyen felépítésű művet az amerikai költészetéről; nálunk szokatlan filológia és poézis ikermutatványa, de ritka az európai irodalomban is azon a fokon, amelyen — *A francia reneszánsz költői* tanúsága szerint — Rónay mindkettőt képviseli.

A francia reneszánsz költészete tudatos művészet. Ezért szólalnak meg a középkoréval rokon törekvései is új, életközeli hangnemben: a nyers, naturalisztikus egyes szám első személy helyett Marot könnyed közvetlensége, vértelen absztrakciók és meddő formai játékok helyett a Pléiade-nak az antikvitás utáni, színekben álmódó sóvárgása. Marot, latin példák nyomán, föllelveníti az epigrammát, epizotólát és elégiát, de életformája még arisztokratikus: udvari költő, számos alkalmi költeményt írt. De Marot még nem az igazi reneszánsz. A lyoni költői iskola mestere, Maurice Scève, Marot halála évében (1544) jelenteti meg tizenekből összefűzött dalciklusát, a

Délie-t. A sorozat egy nagy lelki élmény — szerelmem — története, akárcsak Petrarca szonettjei. Intellektuális — ma azt mondanánk, hermetikus — stílusa, rajongó, újplatonista magatartása is olasz hatásra vall. De még Scève sem az igazi francia reneszánsz. A reneszánsz irodalmi törvénykönyvét Du Bellay fogalmazza meg *A francia nyelv védelme és illusztrációja* c. kiáltványában. (1549). Du Bellay a tudós költészet és a görög — latin minták követésének feltétlen híve, a független és mindenféleképpen szabadon ihletett költői életforma szószólója. „A természetes nem elegendő annak, aki halhatatlanságra méltó költészetet akar teremteni” — mondja többek között. De ha az új költészet pontos korszakhatárát keressük, talán még helyesebb, ha ezt egy évvel később 1550-ben jelöljük meg: ekkor publikálja Ronsard az *Ódák* első négy könyvét. Poézisét a földi szépség ihlető ereje és antik reminiscenciák egyaránt táplálják. Verseiben visszhangot kap az ókori ódaköltők pátosza, Petrarca szerelmi tárgyú, analitikus szonettstílusa, a bukolikus, a szatirikus, az epikus költészet, sőt, még a középkori költők nyílt érzelmessége is. Remy Belleau könnyed líraisága, Du Bellay lágy melan-

kóliája, Baif akademizmusa mind csak variációk, a főtéma: Ronsard. Mintha a kor minden színe és íze, egész életáhitása és tudásvágya az ő zománcos szépségű verseiben összpontosulna. A kor határán áll Agrippa d'Aubigné, ez a sokáig méltatlanul elfeledett, nagy művész. Művész és katona, — életformája és festői, egyszersmind borzongató képzelete, érzékletes nyelve, harciasan szatirikus hajlandósága, mind már a vallásháborúk korának, a barokk művészetének forróbb hőfokát jelzik.

Ezt a művészetet mutatja be a tanulmány, az antológia és a bio-bibliográfia. Az elmúlt években kevés olyan kitűnő világirodalmi tárgyú tanulmány jelent meg, mint amilyen Rónay közel másfélszáz oldalas „bevezető”-je. Költő-portréi szervesen illeszkednek a kor politikai törekvéseinek, udvari életének, ízlésáramlatának gazdag keretébe, — kiválóan érzeti pl. az építészeti alkotásokban az életszeretet új eszményeinek hatását. De Rónaynak még erudíciójánál, szemléletének tág szemhatáránál és eleven arcképeinél is meggyőzőbb az élmény monológián kifejező interpretációja. Irodalmi hangon szól az irodalomról, — sok tudományos stílus után elszoktunk ettől a hangnemtől. A szerző felhasználja a legfrissebb monográfiák eredményeit, de a kutatási lehetőségektől távol, nem kísérletezik merőben új szemlélet kialakításával. A tanulmányban vannak azért eredeti, főként kritikai vonatkozású meglátások és értékelések is. Pl. Rónay, a hagyományos értékeléssel ellentétben, nem ítéli el egyértelműen a francia reneszánsz költői előfutárainak, a retorikusoknak játékoságát, sőt, finom beleéléssel elemzi a Marot verseiben tovább élő retorikus vonásokat, és észreveszi benne azt az enyhe ironiát, amely már több, mint retorikai játék: egy modern értelemben véve bonyolult érzésvilágú költő egyéniségének vetülete. A bevezető viszonylagos gyöngéje: szerkezete és helye a könyvben. A történetiség és az arcképszerű bemutatás két különböző koncepciójának szükségszerűen össze kell ütköznie, s ez meg is történik ott, ahol Ronsard költői-emberi fejlődésének rajzát meg kell szakítania, mert időrendben Du Bellay portréja van soron. Mivel a jegyzetekben is szól a költőkről, nem mindig tudja elkerülni az ismétlést, ill. az anyag kétféle szakításának hibáját. Nehéz lett volna azonban tudomány és nagyközönség igényének egyszerre jobban eleget tenni, mint ahogy Rónay teszi.

A francia reneszánsz költészetének ez az antológiája több a „gazdagság zürzavaránál”: maga is fölfedezt. Magyarul soha meg nem szólaltatott költők, eddig ismeretlen versek kerülnek be általa műfordítás-

irodalmunk legszűkebb útipoggyászába. És Rónay nem francia antológiák elcsépelet anyagából szemelget: fordításai előgött a kor irodalmának nagyszerű ismerete és kongeniális átélése van. A nagyok műveiből sem csupán a közismerteket adja. Pl. a *Délie* tizesein kívül megismertet *La Saulsaye* (Füzes) és *Le Microcosme* egyik jellemző részletével (Ábel siratása) vagy bemutat egy részt Marot dantei színhatású és szenvedélyű szatírjából, *L'Enferből* (A pokol). Ha Garnier-nek egy lírai drámarészlete után Montchrestien-t is a gyűjteménybe kívánnánk, kárpótol érte Tahureau nálunk fölfedezésszámba menő bemutatása. A műfordítás válogatás az egyéni ízlés vallomása, de mint műnek az arányait, egy-két költő verseinek válogatását bírálhatjuk. Szembeötlő pl. Du Bellay vagy Scève bő szerepeltetése mellett Ronsard aránylag mostoha bemutatása. A kötet nem képviseli Ronsard változatos fejlődésének minden korszakát. Pályakezdő pindarosí ódái, az *odes graves* többsége valóban elavult, de a francia filológusok Sainte-Beuve-től Laumonier-ig megegyeznek abban, hogy az *Ode à Michel de L'Hospital* az egész francia líra reprezentatív darabja, néhány már-már mallarméi zengésű részletét — pl. lakoma az Óceán palotájában — szívesen láttuk volna a kötetben. De rövidebb, hibátlan szépségű ódák — *De l'Esté* (I. 501.), *Celuy qui est mort...* (I. 525.) vagy *Quand je dors...* (I. 527) — is csak szebbé, teljesebbé tették volna a kötetet. (A jelzések a Pléiade kiadásra vonatkoznak.) Ugyanígy sajnáljuk a *Hymne des pères de familles* (II. 658) vagy a *Je trespassais d'amour* (II. 674.) kezdetű, megrázó szépségű verseket, melyek Ronsard-nak — a kötetben egyébként szereplő — posthumus anyagát gazdagíthaták volna. Talán Rónay, Ronsard legméltóbb hazai tolmácsa, önálló kötetben kárpótol velük.

Maguknak a fordításoknak a hatásáti értékét kitapinthatóan fokozza a költő, átéléssel egyenlő súlyú filológus megértés is. Rónay fordításai a szövegűségnek művészi értelmezéséről tanúskodnak, — ezek a tolmácsolások homlokegyenest ellenkezői annak, amit „szép hűtlen”-nek nevezünk. A fordítói hűségnek csak legelemibb jele, hogy az egyik sorban elejtett jelzőt, ha lehet visszaadja a másik valamilyen hasonló helyén. Ez a pontosság azonban nem valami tipegő szöveghez kötöttség: az eredeti mély élményéből fakad, s így nem egyszer még a szövegbeli, mondattani vagy hangfestő hatásokat is visszasugározza. Pl. a párhuzamoság hatását keltő igei rimpárt, *destournait — tenait*: A búsak búját elterelte, — A vígat vígabbá nevelte. (Marot: A pokol) vagy a mélabúsan hangfestő rímet.

Ces vieux palais, ces vieux arcs que tu vois — Et ces vieux murs, c'est ce que Rome on nomme: Nézid e vén palotákat, íveket — És oszlopokat; ez itt Róma romban. (Du Bellay: Róma régiségei). Ez a fordítói igazmondás kivált olyan bonyolult, intellektuális finomságú versekben kapja meg teljes igazolását, mint Scève költeményei. Az ő szökepinek burjánzását Rónay a hasonlított, a belső élményre vezeti vissza és a mondani-valót tömörebben, feszesebben fejezi ki „Plus tost seront Rhosne et Saone desjoints”: Saône a Rhône-nal hamarabb szakít — írhatja, minthogy az eredeti képei a szerelmi állhatatosság gondolatát érzékeltetik. Lemetszi a költőszavak sallangjait, telítettebbszavakkal hangsúlyozza az alapélményt: Le sens et l'ame y furent tant ravis: „S úgy beléajult az érzék s a lélek”. Erős intellektuális érzék kell ahhoz is, ahogy a szatirikus elemeket visszhangozza: „Lábaiddal vívni bölcsebb — Gyúrva szelet s levegőt, — Mint ha ütnek vagy ha ölnek, — Mert nem léptél meg előbb.” (Passerat: A senlisi nagy nap). A szójáték szellemességét is telitalálattal üti vissza: „L'un chante des sonnets l'autre danse aux sonnettes” „Rímet pattant amaz, emez meg rímre pattan” (Passerat: Thulène udvari bolond halálára.) A magyar szöveg a franciánál, igen helyesen, érzékletesebb és realisabb, — különösen a szatírákban. Marot alvilági Minos-a „... juge, condamne, ou defend — Ou taire faict quaud la teste lui fend” magyarul mégis jobban meghökent, mert „... ő ítél itt, fölment vagy elmarasztal, — S kuszt rendel, ha fület repeszt a nagy zaj.” A fordításokból talán az eredeti irracionális elemei maradnak el leginkább: pl. a zeneiség — Pontus de Tyard: Nyugalom atyja kezdetű szonettjében az átültetés festőisége sem vigasztal ezért — vagy néha az érzelmi zöngé. Baif a róza és a leány hasonlóságáról szólva — „Souviens toy qu'il te faut viellir, — Et que tu flétriras comme

elle” — a hangok muzsikájával melankólikus bájt ad a befejezésnek, de magyarul ez csak didaktikusan hangzik: „Te is megvénuész, ne feledd, — S mint rózsáé a hervadásod.” (Jó lett volna megemlíteni a jegyzetekben, hogy a fordítás a franciának csak részlete.) Tóth Árpád Desportes fordítását ma is jobban szereljük, mert szabadabb ugyan, de benne van az eredeti fennkölt pátosza: „Un chemin si nouveau n'étonna pas jeunesse, — Le pouvoir lui faillit, mais non la hardiesse, — Il eut pour le bruler des astres le plus beau... (Sonnet à Icare). Rónay: „Vakmerő volt az út, de nem félt ifjú lelke, — Csupán hatalma volt kevés, nem hősi kedve — S a legszebb égitest perzselte holtra őt.” Tóth: „Az új hallatlan úttól a gyermek meg se döbrent, — Tudása nem röpiült még, de bátor szíve röppent, — S íme! a Legszebb Csillag tüze égette meg!” Másutt Rónay finoman tud hangot adni a lélek ősvilági borzonságainak, l. Jodelle: Mint aki elveszett... indítású szonettjét, és tud zengeni a legtisztább líra telt hangján is: „Csobogjon víz közötte, — Susogjon fű örökre, — Víz habját ontva, hű — Zölddel a fű!” (Ronsard: A maga választotta sírról).

Mennyire modernek a francia reneszánsz költők! Rónay György könyve kellett ahhoz is, hogy ráeszméljünk, hol keressük sok mai költő nyelvi varázslatának, gondolkodni is serkentő lírájának előzményeit. Különben a kötet fejlődést mutat az igen szép *Új francia költők*-höz képest is. A fordítások teljesebb képet adnak, bevezetője pedig, noha minden során érződik a fitogtatás nélküli erudíció, élményszerűbb, egyetlen lendületű, és francia tanulmányok mintájára, a megfelelő helyen pár sort vagy strofát idéz, — természetesen verses fordításban. Vajon a francia költészet melyik korszakának hasonló remek tolmácsolásával örvendeztet meg bennünket legközelebb a szerző?

Rába György

NAGY MAGYAR ELBESZÉLŐK

(A mi írónk, 5.) *Ajánló könyvismertetések a szépirodalom tanulmányozásához.* Összeállította az Országos Széchényi Könyvtár bibliográfiai osztálya. Szerkesztette: D. Szemző Piroska. Budapest, 1955. 144 l.

Igen érdekes és hasznos, bár ugyanakkor aggályos kérdéseket is fölvető új műfajt kezdeményezett az Országos Széchényi Könyvtár bibliográfiai osztálya, amikor „irodalmunk haladó hagyományainak megismertetésére” frói arcképsorozatát indított, az elolvasásra ajánlott művek részletes ismertetésével. A sorozat végső célja nyilvánvalóan az, hogy a legszélesebb olvasóközönséget — ha nem is „a szépirodalom

tanulmányozására”, mint ahogy a füzet alcíme mondja — de legalább az ajánlott művek elolvasására ösztönözze. Ez a szép szándék jól beleillik a könyvtár programjába, s dicséretére válik országunk legnagyobb könyvtárának, hogy ezt a nemes törekvést új módszerekkel, eredeti eszközökkel is szolgálni kívánja.

Persze, a legjobb ismertetés, a legkiválóbb frói arckép sem pótolhatja maguknak a